

„ELÉRHETŐ ÉS ÁTÉLHETŐ!”

25 éve szól a Civil Rádió

Péterfi Ferenc

■ A nyolcvanas években kiépülő hazai közösségfejlesztő munka fő kérdései az évtized végére kikristályosodni látszottak. Olyan lokális/helyi – leginkább települési vagy szomszédsági – szintű társadalmi mozgások, változások kezdeményezése lett mindenféle a cél, amelyek a polgárok közösségi bevonására, részvételére épülnek; és ennek során társadalmi párbeszédékké és helyi cselekvési folyamatokká alakulnak. Ezekben a folyamatokban az érintettek részvétele, az öntevékenység, a civil társadalom megerősödése, kiépülése vált a legfontosabb szemponttá. Az, hogy a helyi közösségek minél intenzívebben vegyék a kezükbe a saját életük formálását, együttes alakítását, és hogy hatással legyenek a helyi közjó, a helyi közélet alakulására.

Már ebben a szakmai alapozó időszakban is rájöttünk, hogy a társadalmi nyilvánosság alakítása különlegesen fontos – valójában alapkérdés a közösségek életképességében, a változások elérésében. A különféle elméleti és gyakorlati tapasztalatok alapján – kicsit teoretikusan fogalmazva – így értelmeztük a helyi nyilvánosság jelentőségét a közösségfejlesztési folyamatokban:

„Az emberek képesek közösen cselekedni – a közös cselekvés pedig kommunikációt jelent, amely közben új társadalmi struktúrák, kapcsolatok és egymás megértése jöhet létre. A közösség ügyeiben a részvétel megteremtődése a felelőssé válást, az átélhető azonosulást hozza, ami cselekvést eredményezhet.

A civil társadalom kiépülésének, működésének, az önszerveződésnek tehát lételeme a társadalmi nyilvánosság. Amikor a civil társadalom fejlesztéséről beszélünk, akkor többnyi-

re a nyilvánosság fejlesztésére is gondolunk. A közösség képessé tételére, hogy használja a nyilvánosságot. Hogy a társadalmi nyilvánosságban meg tudja szervezni önmagát, meg tudja jeleníteni céljait, érdekeit, hogy együttműködéseket, partnerséget tudjon kialakítani a társadalom különböző szektoraival, és hogy kommunikálni tudjon a társadalmi környezetével.” (Péterfi 2008:14–15) Ezekről a gondolatokról, felismerésekről egyre gyakrabban írtunk különféle szakmai kiadványainkban (például Péterfi 1987; Varga–Vercseg 1998).

A nyilvánosság különféle dimenziói, színterei között kiemelt szerepet töltöttek/tölthettek be a médiumok segítségével is kialakuló társadalmi párbeszéd, az érintettek egyre szélesedő bevonásának, részvételének a lehetőségei.

A kilencvenes évek fordulójától elindultak Magyarországon a nyomtatott keretekben, helyiek által szerkesztett mindenféle írásos kiadványok, de ezek között is mind gyakoribbá vált, amikor felbátorodott közösségek saját maguk alapítottak helyi újságokat. Ahhoz, hogy ezeket a saját megerősödésükre új eszközként használhassák, a helyi közösségeknek a lehetőségek megismerésére és egyfajta – eddig kevésbé használt – tudásra volt szükségük. Közben, a nyolcvanas évek végétől egyre több helyen kezdett lokális kábeltévé működni, eleinte ezekben is gyakran követeltek/kaptak teret a helyi közösség által készített interjúk, kisfilmek, kerekasztal-beszélgetések. (Ez utóbbi folyamat számos ok miatt később mind jobban elsorvadt.)

Tehát azt tapasztaltuk, hogy a helyi közösségek mind bátrabban használták a helyi nyilvánosság ezen eszközeit önmaguk kifejezésére, érdekeik és működésük bemutatására – és ezekkel egy addig kevésbé használt új esélyt kapott/szerzett a helyi közösség a saját életéhez. Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a nyomtatott sajtó, esetenként a helyi tévé mellett *fontos lenne a helyi rádiózást is a közösség önkifejezéséhez, megnyilvánulásaihoz 'eszközként' felkínálni.* Sőt, abban megerősíteni, hogy hozzák létre a saját közösségi rádiójukat, harcoljanak ki szabad frekvenciákat ezekre a célokra.

Előzmények

Tehát egyértelműbbé vált, hogy mi, a kezdeményezők, nem hivatásos médiamunkásokat kívántunk kiképezni, hanem cselekvéseikben a közösség számára fontos új lehetőséget láttunk a helyi rádiókban is. Elterjedt egy mondás, hogy a közösségi médiahasználat, és így „a rádiócsinálás is fontosabb dolog annál, hogy azt a hivatásos újságírók kisajátítsák önmaguknak”. (Gyakran kijátsszák azóta ezt a mondatot egyesek, úgy aposztrofálva, tagadják a szabad rádiósok, hogy ehhez bizonyos mértékű tudásra is szükség van – ami nyilván egy hamis beállítás.) Ezért is, már a rendszerváltás előtt és azt követően is előbb a Közösségfejlesztők Egyesülete, majd a Civil Rádiózásért Alapítvány kereteiben szerveztünk a közösségi médiahasználat erősítésére szakmai jellegű képzéseket. Előbb csak helyi lapok szerkesztőinek, majd a kilencvenes évek elejétől a rádiózás iránt érdeklődőknek is.

Közben nemzetközi tapasztalatokat szereztünk, konferenciákon talákoztunk olyan külföldi kollégákkal, szervezetek képviselőivel, akik többször hírt adtak Nyugat-Európában, Amerikában közösségi alapon működő ún. szabad rádiók működéséről.

Egyrészt kiadványokat kerestünk, másrészt kapcsolatokat, amelyek révén jobban megismerhettük ezeknek a hátterét, misszióját. Egy ilyen eredményeként – egy közösségfejlesztéssel kapcsolatos konferencián megismerve – hívtuk meg Magyarországra Calude-Alain Cheseaux-t 1991 szeptemberében, aki francia és svájci közösségi rádiókról, azok kommunikációs szerepéről beszélt, arról, mit tegyünk annak érdekében, hogy „a közvéleményt szóra bírjuk” (Péterfi 1992:7). Ugyanilyen kapcsolatok eredményeként járt Budapesten (majd szervezésünkben Debrecenben is) két amerikai vendég, akik helyi rádiót működtetnek a Kentucky állambeli Whitesburgban (Péterfi 1993).

A rádióalapításra való felkészülésünk állomása volt a Hollandiából Budapestre és Debrecenbe látogató Henri Braakenburg, aki az ottani helyi rádiók működését mutatta be két szemináriumon; majd egy holland alapítvány támogatásával nyolcfős magyar küldöttséget látott vendégül Hollandiában, a helyi, közösségi médiumok tanulmányozására.

Mindezeken túl kiderült számunkra, hogy jelentős szakirodalma alakult ki ennek a műfajnak. Különösen egy európai szövetség (FERL) és egy világszervezet (AMARC) tett jelentős lépéseket a hasonló kezdeményezések összekapcsolására, a szakmai tapasztalatok és helyi politikai küzdelmek megvívására, a rádiókat működtető önkéntes szervezetek tagjainak felkészítésére, képzésére. A közösségek kommunikációs jogát úgy értelmezték, hogy „minden lakossági csoportnak rendelkeznie kell azokkal az eszközökkel, amelyek lehetővé teszik, hogy minden problémát nyilvános vitára tudjanak bocsátani” (Péterfi 1992:45).

Ezek a találkozók, kiadványok szinonimaként többféle megjelölést használtak erre a rádiós szektorra. Nevezték szabad, közösségi, független, nonprofit, alternatív, de gyakran helyi rádióknak is ezeket.

Jeleztem, hogy a Közösségfejlesztők Egyesülete szakmai műhelyében indult el egy határozott folyamat körünkől a helyi emberek bevonását, részvételét megteremtő média lehetőségének a kialakítására, de az első lépésektől kezdve nagy erőfeszítéseket tettünk, hogy a saját közegünkön túl minél szélesebb körben népszerűsítsük a rádió közösségi használatának esélyeit. Szemináriumainkat, kiadványainkat, tanulmányútjainkat más települések és közösségek érdeklődőinek is felkínáltuk. (Hollandiai utunkra a Közösségfejlesztők Egyesületének 4 képviselőjén túl, például meghívtunk veszprémi, tiszakécskei, debreceni érdeklődőket is. Az utóbbi társunk, Halász János később két településen: Debrecenben, majd Derecskén is szabad/közösségi rádiók alapítója volt – később politikus lett.)

Közben – bár a médiatörvény idehaza még erősen korlátozta sugárzott közösségi rádió indítását – több hasonló rádiós kezdeményezéssel kapcsolatba kerültünk, így a Tilos Rádióval, majd a Fix Rádióval is.

Milyen rádiókat is képzeltünk akkor, amelyek a meglévőktől alapvetően különböztek?

Amelyek alacsony küszöbű hozzáférést kínáltak; igyekeztek lerombolni a médiában dolgozók körül kialakult mítoszt: hogy a „hivatalosabb” nyilvánosságban való megszólalás, pláne a „rádiócsinálás” az egy nagyon komplikált, csak különleges feltételekkel elérhető, és keveseknek teljesíthető lépcső. Éppen ellenkezőleg, az „utca hangja”, a helyi

közösség ügyei számára megteremthetőek helyben nyilvános platformok, orgánusok; hogy a civil cselekvés a korábbinál sokkal erőteljesebb része kellene legyen a mindennapi kommunikációnak és a médiumok tartalmának. Továbbá, hogy képesek – nyilván némi felkészüléssel, segítséggel – a polgárok és azok közösségei önmaguk is létrehozni és működtetni közösségi módon médiumokat. (E helyütt most nem hangsúlyos része a gondolatmenetünknek, hogy persze a helyi nyilvánosság lehetőségei más, nem csak médiumok által közvetített keretekben, területeken, közegekben is a közösség rendelkezésére állnak – ki kell tölteni, és tudatosan használni szükséges azokat is.)

Fontos jellemzője volt az akkori vízióinknak – és persze többnyire ez máig is érvényes –, hogy ezeknek a helyi, szabad, közösségi rádióknak *mások a szereplői* – sokkal inkább a hétköznapi polgárok, közösségek. *Mások* – a „hagyományostól” eltérők – a *tartalmi*, hiszen a bennünket körülvevő mindennapokról, helyi konfliktusokról, ügyekről, jelenségekről tudósítanak, akár helyi zenék (és zajok) szólnak, amelyek az addig ismert nagyobb – szélesebb hatókörű országos vagy regionális médiumokban nem szoktak teret kapni. *Mások* – nem felkent újságírók, hanem adott esetben a közöttünk élő szomszédjaink, ismerőseink – *működtetik* ezeket a médiumokat, azaz az egész tartalomról – szerkesztésről, tematikáról – *a helyi közösség tagjai döntenek*. És *erősen más a feldolgozás, műsorkészítés módja is*. Bizonyos fokig személyesebb, autentikusabb, de „esendőbb” – ha az az eredetiséget is jelenti, *nem a klasszikusan „szabályos” megformáltság a legfontosabb* (bár ezeket a formai szabályokat már a pragmatikusabb médiumok is gyakran reformálják); *sokkal inkább az üzenet – a történet tartalma*¹. Alternatívitása, hogy *gyakran teret ad a kísérletezésre, a hagyományoshoz képest új, szokatlan megoldásoknak*. Sőt, ha van ilyen, a helyi közösség nyelvén is kommunikál.

Részben összefoglalva az előző szabad, közösségi rádiózás jelzót: mit jelent mégis a szabadság ebben a kontextusban? Egyrészt a profitszerzés kényszerétől, másrészt a tulajdonostól, a döntéshozó-hatalmi rendszerektől való függetlenségre gondolunk. Ugyanakkor mindkettőnek előnye és ára is van. Mégis, klasszikus esetekben a szabad elhatározás, a döntés lehetőségének a szabadsága és a döntéshozatal módja talán a legmeghatározóbb sajátossága ezeknek a médiumoknak.

Magyarországon a kilencvenes években elindult átalakulások során egy *hármastagozódású médiastruktúra* volt kialakulóban. Ha rendszerezni, típusokba sorolni, csoportosítani kívánjuk az akkori hazai elektronikus médiumokat, kétféle megközelítést tartunk erre alkalmasnak:

– Az egyik, amely a *vételkörzet, a kiterjedtség alapján* sorolja be azokat. Így megkülönböztethetünk: országos, körzeti, helyi és újabban kisközösségi vételkörzetben sugárzó médiumokat.²

– A másik besorolás a *működési, a tulajdonosi forma alapján* lehetséges. Így beszélünk kereskedelmi; közszolgálati; szabad – közösségi – harmadik típusú médiumokról.

Ez utóbbi tipizálás közel áll az akkori médiatörvény elnevezéseéhez, ám ott „nem nyereségérdekeltnek” nevezték a harmadik típusú műsorszolgáltatást.

Még egy fontos jellemzője, törekvése volt a világban, de Magyarországon is a közösségi médiákat alapító szervezeteknek – így az ezekben a hónapokban létrejött Civil

Rádiózásért Alapítványnak is: *küzdeni a monopóliumok, és általában az érezhetően erősödő médiakoncentráció ellen.*

Ez a jelenség (tehát a koncentráció) *a sokszínűség ellenében gyakran az egységesítés folyamatát erősíti.* Mit értünk egységesítés alatt? A nagy, központi és a kereskedelmi média fő célja: eljutni minél több fogyasztóhoz. Ennek során ezekben sajátos szelekciós, válogatási, szerkesztési elv válik meghatározóvá. Kétféle tekintetben is megjelenik az egységesítés:

Egyrészt ebben a folyamatban *a helyi perifériakussá válik, a lokalitás fokozatosan elvész.* Mi is történik tulajdonképpen? A tartalom egységesítése során – a hallgatói érintettség miatt – csak a mindenkihez szóló hírek, témák, ügyek válnak relevánssá; amelyekből szelektálódik, kimarad a lokális: a partikularitása miatt. Ez a folyamat nem feltétlenül hibája, inkább tudomásul veendő jellemzője a központi orgánumoknak. Ha a legnagyobb közös nevező a tömegesség, a hallgatók/nézők számának növelése, az a helyi tartalom kiszorulását eredményezi.

A helyi médiumoknak éppen ez a mások által be nem töltött szerepük, jelentőségük, funkciójuk alapján ezt a helyzetet fordíthatják meg: a helyi történéseket helyezik a középpontba, azokat „hangosítják fel”, azokat emelik ki az információrengetegből. A közösségi médiumoknak ugyanakkor megvan a lehetősége – *a hallgatósáma maximalizálás kényszerétől való függetlenségéből* eredően –, hogy a többség helyett a kisebbségre, speciális csoportokra fókuszáljon, kiszolgálva olyan hallgatói rétegeket, akik kiesnek a kereskedelmi média célcsoportjából. Mert egy egészséges médiarendszerben ezek a természetes – helye szerinti – feladatai a helyi, közösségi médiumoknak. (Ugyanakkor az általános, a túl széles érvényességű hír, esemény kerülhet a perifériájára.)

Létezik azonban egy másik, szintén tartalmi egységesítés, de az már *a piac törvényei mentén* működik, azt – azaz a biztonságos és *tömeges fogyasztást* – *szolgálja:*

Megfigyelhetjük, hogy a kereskedelmi rádiók igyekeznek egyensúlyba hozni a médiakínálatot és a közönségkeresletet (tömegigény), ami a zenei formulák általánosodásához és az adások szabványosodásához vezet. Egyesek ezt a folyamatot sematizálódásnak, mások dekuluralizálódási folyamatnak is nevezik. A banalizált, sulykolóan ismétlődő eszközökkel létrejövő szabványosítás veszélye kapcsán felmerül a kérdés (no és a szükséglet): ellenfolyamata lehet-e ennek a trendnek a közösségi rádió, rést ütve az ilyen fajta szabványosság falában? (Péterfi Anna–Péterfi Ferenc 2009.)³

Érzékletesen elemzi ezt a helyzetet az alábbi idézet is: „A rádió tömegmédiá, mely üzenetek egyirányú sugárzását teszi lehetővé egy szélesebb közönség felé. A kollektív sugárzó rendszerek tömegesítő hatása abban áll, hogy nem veszik tudomásul, semlegesítik, vagy egyenesen lerombolják a közvetítő kommunikációs kapcsolat lényegét és ehelyett egy mindig egyenlőtlen kapcsolatot építenek ki az egyén (átlaghallgató) és a rendszer (absztrakt egység) között. A médiumok hatalma részben megsemmisíti azoknak a családstruktúráknak és társas csoportoknak a hatását, amelyek az élet során végigkísérik az egyént. A hagyományos rádió általában hajlamos átvenni a hallgatók többségének értékítéletét és véleményét, hozzájárulva ezzel viselkedésük homogenizálásához... Az alternatív rádió különböző kísérletekből kiindulva szerveződik, ezek egyik célja éppen a

tömegkommunikáció bizonyos vonásainak a korrigálása (például *interaktivitás megtartása*).” (Delaspre é.n.: 59–60.)

„A közösségi média szervezetek nonprofit alapon működnek, a bennük való részvétel pedig önkéntes. Működésük során különböző közösségek hangját szólaltatják meg, és elősegítik a társadalmi kohéziót, a sokszínűség fenntartását, a kreativitást és a részvételt. A szektor igen sokszínű és az EU különböző országaiban különbözőképpen működik...” foglalja össze részben a fentieket is *A közösségi média helyzete az Európai Unióban* című dokumentum (AKTI 2008:9).

A Civil Rádiózásért Alapítvány létrehozása

Visszatérve a Civil Rádió elindulásához, a korábban bemutatott előzmények és háttér fontos kiegészítője, hogy a Közösségfejlesztők Egyesülete a fent leírt előszervezések következményeként 3 másik szervezettel 1993 őszén kezdeményezte, majd közösen megalakították a Civil Rádiózásért Alapítványt.⁴

A szervezet küldetésében általában is fontosnak tartotta a szabad, közösségi rádiózás kialakulásának segítségét, de fő tevékenysége mégis a Budapesten sugárzó Civil Rádió működtetése lett. Ez a budapesti székhelyű adó alapvetően a civil szervezetek, kezdeményezések megszólítására, bemutatására, bevonására készült. Fontosnak tartotta, hogy a civil társadalom aktivistáit, szervezeteit is felkészítse a média használatára. Főként a helyi (városrészi, szomszédsági) ügyekre kívánt fókuszálni – ezeket jelölte a közösségi rádiós műfajon belül is a saját profiljának.

Itt jelezzük, hogy ugyanebben az időszakban már több féllegális vagy illegális kezdeményezés is volt közösségi rádiók működtetésére (Budapesten elsősorban a Tilos, majd a Fiksz rádiók, de egyre több vidéki városban is zajlottak próbálkozások). Ennek egyik eredménye lett, hogy ezek a szerveződések összefogtak és 1992-ben megalapították a Szabad Rádiók Magyarországi Szervezetét (rövidített elnevezése: SzaRáMaSzer)⁵. Ez a keret is segítette, hogy hatékonyabb tárgyalásokat folytassanak az Országos Rádió és Televízió Testülettel, és a lassan formálódó médiatörvény vitájához kapcsolódjon a mozgalmunk.

A Civil Rádió létrehozói kisebb műhelyekben hozzákezdtek a rádió szakmai programjának leírásához, tervezéséhez, partnerek felkutatásához. Az utóbbi keretében megszólítottunk több mint 100 – főként budapesti szervezetet, akikkel levelezésben és személyes találkozók kereteiben ismertettük – és részben velük is alakítottuk – terveinket. Sok szervezet nem csak alkalmi híradásra vállalkozott, de tagjait is elküldte az alakuló önkéntes stábokba. A rádió missziójának összefoglalása az alakuló Kiskátéban⁶ az alábbi módon szerepelt:

„A Civil Rádió

– olyan közösségi adó, amely sem politikai, sem üzleti csoportok meghatározó befolyása alatt nem áll, a polgárok, azok közösségei, civil szervezetei számára kínál folyamatos megszólalási lehetőséget;

- a polgáris magatartást, az önszerveződést, a társadalmi részvételt, a szolidaritást, a szociális érzékenységet, a környezet iránti felelősséget helyezi előtérbe;
- műsoraiban dominánsan lokális (fővárosi, városrészi) ügyekkel, témákkal foglalkozik, szívesen vállalja a helyi konfliktusokat is;
- önkéntesek működtetik, bevételeit – nonprofit módon – a rádió fenntartására, fejlesztésére fordítja;
- működésével kapcsolatos fontosabb döntéseit demokratikusan hozza meg...

1994-től előbb belső műsorkészítői műhelyfoglalkozásokat indítottunk, majd ezeket követően 3-4 hónaponként (összesen 7 alkalommal – éppen a felcímiben használt felhívással) ideiglenes sugárzási engedéllyel többnapos próbaadásokat közvetítettünk. *Ez az építkezési időszak volt: a szakmai program és lehetséges műsorrend építésére, stábépítésre és a fizikai feltételeket biztosító stúdió építésére szolgált.*

A jó kétéves felkészülésben, a beindításban több hivatásos rádiós szakember volt a segítők. Ők a szakmai tudásukkal járultak hozzá az önkéntesek gyakorlatának megerősítéséhez – előzetes egyezségeink szerint –, végig a háttérben maradtak, soha nem ütek a mikrofonok elé.



„Civil Rádió – az emberi hang”

1995 szeptemberétől egy érdekes koalícióban indultak el az „ideiglenesen folyamatos” adások. Egy frekvencián folyamatosan 3 adó szólt, megosztott műsoridőben: a Civil, a Fiksz és a Tilos Rádió. Később ez a megosztás két lépcsőben is változott, amíg a Civil Rádió az ORTT-től (Országos Rádió- és Televízió Testület – a médiahatóság akkori elnevezése) 2001-től napi 24 órára kapta meg a műsorszolgáltatási engedélyt a 98 MHz-es frekvenciára.

Nagyon sok egyeztetés, tárgyalás, műhelymunka, párbeszéd, forráskeresés jellemezte már az időszakos adások hónapjait is. Talán 25 ezer forinttal indult az alapítványunk működése, tehát szinte a nulláról; egy olyan ügyben, amelyhez kellett alapvető fizikai keretek. Mégis kiemelem, hogy minket ebben a dolgos időszakban, amikor a rádióadás feltételeinek a megteremtése volt az egyik legfeszítőbb feladatunk, legalább ennyire foglalkoztatott az is, hogy valódi csatornája lehessünk általában a nonprofit szektor szervezeteinek, a civil társadalmi kezdeményezéseknek. Másrészt a civil hozzáférés ügyében igye-

keztünk tántoríthatatlanok maradni. Ez a küzdelem az egész 25 évet alapvetően jellemezte, és mai napig is konfliktusokat hordozva, de a missziónk maradt.

Önkéntesek *működtették* a rádiót, körülbelül egy év eltelt, amikor egy fizetett ügyvezetőt tudtunk alkalmazni, szerény díjazással (elsőként *Pákay Vikit*, majd később *Gosztornyai Gergőt*, és hosszú évek óta *Cserháti Ákost*, nagyszerű társainkat). Nagy segítséget jelentett az akkor még működő polgári szolgálatos rendszer, amelynek keretében a katonai szolgálat alóli felmentés „ellenében” alapvetően technikusokat állíthattunk munkába. Ez – mindig legalább 2-3 ember – a működés technikai hátterét biztosította, hiszen ők napi 8 órában álltak a rendelkezésünkre. Meg is roppant a szervezetünk – sok más non-profit csapathoz hasonlóan –, amikor a kilencvenes évek végén néhány hét alatt felszámolta az állam ezt a rendszert. (Mondogattuk is, hogy „*betett nekünk a világbéke*”). Ám a Civil Rádió teljes további személyzete, tehát a műsorkészítők, szerkesztők, szervezők, de a további technikusok is önkéntesek voltak.

Egy erős beidegződést, vélekedést kellett a saját munkánkban cáfolni – megfordítani: hogy az önkéntes munkára nem lehet tartós és színvonalas tevékenységet építeni. Egyidejűleg 80–100 ember dolgozott a Civil Rádióban nagyjából végig a 25 évben, és hozzávetőlegesen ennyi közreműködik ma is önkéntesen. Nagy munka volt fogadni, segíteni, felkészíteni, beilleszteni, nehéz helyzetekben megerősíteni, motiválni a hozzánk szegődőket. Nyilván folyamatos volt a közreműködők változása is – ez azt jelenti, hogy állandóan újrakezdhattuk/kezdhetjük ezt a munkát. Volt, aki pár hónapig, mások 2-3 évig, és vannak, akik hosszú távon (akár a 25 évben végig) tartottak ki. De velünk élő folyamat, hogy újak jönnek, régiek – számtalan ok miatt – kiszállnak, (el)mennek.

A rádiózás egy *csopordinamikailag összetett* csapatépítést, megőrzést, kohéziót jelentő és kívánó helyzet. *Gyakori konfliktusmezőt jelent*, és hogy ez ne használja el, élje föl a közösséget, a mindenkori működtetőktől nagy kapacitásokat és körültekintést igényel. Ezért is, már az ideiglenes adások során, de az első 8–10 évben is kisebb műsorkészítő műhelyeket alakítottunk az önkéntesekből, egy-egy 5-6 órás műsorfolyamra ún. napi szerkesztők voltak ezeknek a kis csapatoknak a koordinátorai. Többnyire olyan társaink, akiknek a természetéhez tartozott, hogy képesek voltak ebben a szűkebb közegben saját belsőbb összetartozásokat, melegséget, a műsorkészítés közös örömét megteremteni és fenntartani.

Igen nagy jelentősége volt/van a folyamatos *belső képzéseknek, kisebb-nagyobb műhelymunkáknak, bentlakásos hétvégéknek* és amikor erre jobban odafigyeltünk: a belső közösségerősítő eseményeknek, rendezvényeknek. Ezért is volt számunkra drámai hatása a 2013-ban kialakult teljes anyagi válságnak, amikor hajszálon múltott a fennmaradásunk, és ezekben a legnehezebb hónapokban az életben maradáson való munkálkodás során háttérbe szorult – gyakorlatilag kiapadt a belső közösségi életfenntartó munka. Hat év telt el azóta, és néhány más fejlesztés kimaradásával együtt, máig nem heverte ki a társaság és a működésünk ezeket a kritikus hónapokat, például a csapat belső életére való fokozott odafigyelés hiányát.

De visszatérve az időszakos, majd a folyamatos adások elindulására, ki kell emelnem azt a fontos jellemzőt, ahogy a Civil Rádió – később összefogva a Közösségfejlesztők

Egyesületével, a szabad rádiósok megalakult szövetségével – képzési anyagokat fejlesztett, majd bonyolított: civil szervezetek, a rádiózás iránt érdeklődők és sérültséggel élő csoportok számára például Kunbábonyban, de Budapesten és más vidéki helyszíneken is. Aztán szemináriumokat, konferenciákat kezdeményezett a nonprofit keretekben működő szabad – közösségi – rádiózás népszerűsítésére, új rádiók beindítását segítette, ezekben a kérdésekben szakmai kiadványokat jelentetett meg.

Tehát a rádió napi működésének fenntartása mellett, ilyen folyamatos szakmai tevékenységeket is végeztünk, és közben szoros kapcsolatokat ápoltunk nemzetközi szabadrádiós szervezetekkel – különösen az akkor nagyon aktív szerepet vállaló FERL nevű európai és az AMARC világszervezettel. Az utóbbi években az AMARC Europe és a Community Media Forum Europe nevű szervezetek jelentenek erős szakmaiságot a szabadrádiózás európai régióiban.

Fontosnak tartom, hogy kiemeljem a *források kérdését* is. A hasonló szervezeteknél, de a Civil Rádiónál mindenképpen a legnagyobb erőforrás az önkéntesek által végzett hatalmas munka. Heti 168 órában, tehát éveken keresztül folyamatosan működtetni egy ilyen orgánumot – és a hozzá kapcsolódó szervezetet – azért is különös feladat, mert itt nem lehet megcsinálni, hogy ha szűkében vagyunk forrásoknak, kicsit lelassítjuk, esetleg átmenetileg „lefagyasztjuk” a működést; nekünk nem lehetett sohasem megállni. A hétvégeken, karácsonykor, a nyári szabadságok alatt – mindig szólni kell. A megállás a műsorszolgáltatási szerződés megszegését és visszavonását jelentené.

Bár önkéntes szervezet vagyunk, de akadnak komoly kiadásaink. Az ügyvitelt végző pár ember, az állandóságot biztosító néhány alkalmazott technikus illetményét nem lehet, vagy igen kockázatos hosszabb távon megspórolni. A polgári szolgálat után néha voltak rövidebb állami foglalkoztatási programok, amelyek átmeneti hozzájárulást jelentettek, de stúdiót működtetni és fejleszteni, helyiségeket bérelni, kommunikációs költségeket fizetni, adót-antennát és a jeltovábbítás költségeit előteremtteni, jogdíjakat fedezni a hazai viszonyok között nem könnyű. Az ismert pályázati csatornák: NCA, majd NEA, a mindenkori Médiahatóság, aztán az 1% jelentenek bevételeket, a velük járó kiszolgáltatottságokkal–bizonytalanságokkal együtt. A reklám szinte jelentéktelen, de előfordul valamennyi szolgáltatási bevétel. Néha nemzetközi pályázatokba kapcsolódunk, de azokban sem a működtetés-fenntartás, hanem a projektekhez kapcsolódó kiadások fedezete jelenik meg.

Bennünket is érint a 2000-es évek közepétől a civil társadalom esély- és forráscsökkenése is. Legújabbban a közösségi adománygyűjtés eszközeivel próbálkozunk.

Szabad, közösségi, alternatív, független rádiós karakter kialakítása

A közösségfejlesztési folyamatokban gyakran hangsúlyozzuk, hogy fontos a fejlesztési program végeredménye, azaz, hogy „mi jön ki a csövön”, de nekünk (a közösségfejlesztésnek) legalább ilyen jelentőségű, hogy mi történik a közösségben közben, a folyamat során. Ez valójában a *közösség általi fejlesztés* lényege.

Esetünkben érdemes visszaneézni az eredeti misszióra: mire is alakítottunk Budapesten egy közösségi rádióadót?

Csak emlékeztetőként: bemutatni és gyakorlattá érlelni, hogy a helyi közösség képes a helyi nyilvánosság szereplője, sőt karakteres alakítója lenni. Meg tudja jeleníteni önmagát, hírt adni a létéről, a saját tevékenységéről, képes – vagy képessé válhat – mozgósítani a helyi közösséget, bekapcsolódni a döntéshozatal előkészítésébe, érdekérvényesítésbe. Hogy tud a saját közegében érvényes információkról híreket, kiadványokat, helyi lapot működtetni, és képes rádiót létrehozni és fenntartani.

Ennek a folyamatnak a során a Civil Rádiózásért Alapítvány működteti – kicsit referenciaként is – a Civil Rádiót, és közben a nyilvánosság közösségi használatának, alakításának érdekében többféle módon is kezdeményezővé válik.

Ez utóbbi cél keretében a saját működésünk fenntartása mellett, *alapvető szerepünk volt* a 2000-es évek elején az *úgynevezett kisközösségi rádiók lehetőségeinek a kiharcolásában*, majd ilyenek elindulásának segítségével (Gosztonyi 2007). Ezek a – csak Magyarországon alakult – kis médiumok az akkori ORTT egy speciális programja keretében kis hatósugárral (körülbelül 1 kilométeres sugárzási körzetekre) viszonylag megkönnyített eljárásokkal, többnyire civil szervezetek kereteiben alakultak, és elindulásokhoz és működésükhöz is külön pénzalapból juthattak kisebb támogatásokhoz (ORTT 2006). Ezeknél a kisközösségi rádióknál az volt a célfeltételezés, hogy nagyon erősen a szűkebb lokalitásra, szomszédságra, vagy egy-egy szubkulturális közösségre irányulnak. Pár év alatt 40-nél több ilyen alakult az Őrségtől a Kiskunságig, Pécs külső lakónegyedében, Szolnok megyei faluban, a Pilisben, de kisvárosokban is többfelé. Ők valóban a civil megszólalás, az alternatív és független működés közösségi példái voltak (Hargitai 2004). A 2010-es években aztán fokozatosan, jórészt a támogató környezet megváltozása (leépülése) miatt leálltak, elhallgattak, megszűntek. Ezeknek a helyi kezdeményezéseknek a felkarolásában, a közösségi működési módjuk közös kimunkálásában, a civil kezdeményezéseknek – az addigra már a köreinkben megszerzett, összegyűlt – tapasztalataink átadásában, a civil hangok szakmai felkészítésében nagyon izgalmas volt részt venni.

Visszatérve a Civil Rádió működéséhez, a saját körünkben is sok párbeszéd, szakmai dialógus volt a saját adóknak karakterének, alapértékeinek a kialakítása érdekében.

Az alapokban viszonylag hamar született megegyezés, és ezek jó részét a később csatlakozók is többnyire könnyebben magukénak érezték. Célunk volt, hogy ha valaki a 98 MHz-re hangol, összetéveszthetetlen, ráismerhető arculatú, hangzású, stílusú és tematikájú rádiót találjon. Ennek részeként a beszélős műsorokban dominánsak legyenek a lokalitáshoz–helyi ügyekhez kapcsolódó anyagok, a cselekvés–részvétel fel-/bemutatása, a civil kurázi, a párbeszéd–együttműködés jelentősége, általában a civil társadalom markáns megjelenítése, a befogadás és a szolidaritás értékei.

Témák felől közelítve: jelen van a környezet- és természetvédelem, a szociális kérdések, az ifjúság, a kultúra, a tömegsport, a 60+ korosztály, a nőpolitika és hasonlók.

Ugyanez a karakterkeresés jellemezte a rádió elképzelt és követett zenei világát. A divatos, a kereskedelmi adókon hallható zajok helyett – nyilván részben önkényesen – a kevesebbet hallott világ- és népzene, a jazz, a blues, a klasszikus zene és a dallamos

progresszívnek nevezett irányzatok. Máig is játszuk ezt a – Pernye András hajdani zene-történész mondásából átirtné – zenei arculatot jelző spotot: „*Mi nem azért zenélünk, hogy ne legyen csend.*”

Ezeknek az értékrendszereknek az arányában nyilván csak dominanciát és nem teljes kizárólagosságot tudtunk elérni. És minden újabb hullámban, mikor új társak érkeztek, igyekeztünk megértetni, „megharcolni” ezekért az értékekért. Szembe kell azzal nézni, hogy ezekkel a tartalmakkal nem lehet nagy hallgatottságú, tömegigényt szolgáló rádiót működtetni – tehát mikor ezeket vállaltuk, eleve lemondtunk a hallgatói tömegességről. Ezt, és hogy egészen más mintakövetéssel jöttek újak – leginkább a fiatalok köréből –, csak folyamatos meggyőzéssel, sokakról való lemondással, az értékeink rendszeres újra- és újraértékelésével lehetett/lehet máig is valamelyest megtartani. És persze a saját magunk változásával is.

A nehézséget az is jelentette, hogy nem volt előttünk ebben (és a következő kérdésben sem) követhető hazai minta, Magyarországon ismerhető példa, amit referenciaként figyelhettünk. Tehát nagyon erősen magunkra voltunk mindig is utalva.

Talán a legnagyobb küzdelem (nekünk alapítóknak) önmagunkkal és a hozzánk kapcsolódókkal, vagy éppen csapódókkal

a Civil Rádió és a politika viszonyának „beállítása”

volt és maradt máig is.

Ezt a kérdést tágabb pontról kell megvilágítani, hiszen a laikus, de a szakmai közvéleményben is alapkérdés a politika és a civilség állandó dichotómiája.

És ez a kérdés azért is körültekintést érdemel, mert ennek nincs mindörökre, de még hosszabb távra érvényes megválaszolási sémája sem – azaz szinte 3-4 évenként újra és újra kell egy, a társadalommal foglalkozó, abban aktívan szerepet vállaló szervezetnek önmagát is értékelni. És valószínűleg a konkrétabb körülményekhez kapcsolódva jórésztben aktuálisan érdemes ezt megítélni. Az alapítás, *az elindulás óta látszólag ebben voltunk a legkevésbé hajlékonyak*, ám többekkel ellentétben, én mégis úgy érzem *talán ebben változtunk a legtöbbet*.

Külön, csak erre vonatkozó elemzést is érdemelhet ez a kérdés, most nem kívánok ebbe hosszabban belemenni. Annyit jelzek, az elindulásnál sokkal rigidebben viszonyultunk a politikához, egyszerűbbnek próbáltuk tekinteni a kérdést, úgy terveztük, hogy a Rádió műsoraiban a párt- és ideológiai politizálást hagyjuk az ajtón kívül. Miközben egy erős közéleti tartalmat képviselő rádiót építettünk. Mára már úgy fogalmazunk, hogy a saját magunk által készített műsorokban a pártpolitikát valóban kerüljük, de *mindenféle szakpolitikai és egyéb konfliktust tekintsünk a Civil Rádió lehetséges-szükséges tartalmának*. Talán konkrétan értelmezhetővé teszik az elképzelt határvonalat, hogy a 2019-ben sorra kerülő kétféle választás kapcsán, a közelmúltban a következő – megegyezést bíró – kuratóriumi állásfoglalásunk született:

„A Civil Rádió az eddigi évek gyakorlatát kívánja folytatni – különféle anyagaiban, programjában bíztat a demokratikus jogok gyakorlására, a választásokon való részvétellel, de saját műsoraiban pártpolitikai üzeneteket nem közvetít, és pártok, jelöltek programjának és népszerűsítésének nem ad teret. Azokba pártpolitikustokat nem hívunk, nem szólaltatunk meg, még a közvetett kampányolást is igyekszünk kizárni.”

Az alapértékek és a politikának ehhez a szélesebb szférájához való viszony kialakítása igazi *deliberációs folyamatot* jelent: azt az állandó tanácskozások, párbeszéd, mérlegelések, az álláspontok egyeztetése, megegyezések keresése jellemzi. Nálunk alapvetően az alapítvány kuratóriumának feladata az értékek felett őrködni, az irányokat mederben tartani. De más kisebb köreink, a szerkesztőbizottság, egy-egy állandó rovat műsorkészítőinek a műhelyei adják ezeknek a párbeszédnek a további kereteit.

Azt is fontos jelezni, esetenként kísértések is érték/érik a Civil Rádiót: a fentebb jelzethnél erősebb politikai arculat kihívásával, ami újra és újra felvetette, hogy belesodródjunk/menjünk-e egy „politikacsinálós média” szerepébe, amely a hatalomért vívott harc eszközévé lesz? Vagy értelmezzük továbbra is szerepünket az eredeti módon, amelynek a civil társadalom a fő karaktere, és általában is a megmondás helyett a „közvetítést” tekinti küldetésének?

De bárhogyan is van tehát, nem lehet megúszni, hogy a közösség és a rádió vezetésében elsősorban érintettek feltegyék önmaguknak a kérdést: a divatos és népszerű (főként kereskedelmi) rádiók példájának hatásait, vagy éppen a politikai propagandarádiók példáit tekintsük-e kikerülhetetlen és kizárólagos utaknak? Vagy a változás mértékében és módjában – az előző mintákat is végiggondolva – legtöbbször visszatérünk-e az eredeti források közelébe? *Ezeknek a belső vívódásoknak az sem tett mindig jót, amikor hivatásos rádiósok kopogtattak a Civil Rádió ajtaján.*

E küzdelemben azért is érdemes megállapodásra jutni, mert előfordulhat olyan helyzet, hogy egy országban a központi politika többnyire nem demokratikus elveken működik, és mégis, ennek ellenére, létezhet ugyanott lokális/helyi szinteken (településeken, városrészekben, kerületekben, szomszédságokban) demokratikus működési gyakorlat. Ez az érv is azt erősíti, nem baj, ha „nem nyaljuk be” a nagypolitika mindenhatóságát (domináns jelenlétét), hogy ne ennek a kereteiben, hanem a civil társadalom megerősítésében keresse a helyét egy szabad – közösségi rádió (Arató 1990)⁸.

Mindenesetre a fejezet alcíme – szándékosan meghagyva – hibás: egy ilyen viszonyt nem lehet „beállítani”, azt, bizonyos mélyebb elemeit fenntartva, folyamatosan újra kell értékelní, az indokoltnak tartható részleges változás-változtatás esélyével.

Keveset szól ez a tanulmány a Civil Rádió műsorelemeiről

Nehéz lenne itt most összefoglalni a 25 év rádiós műsorait, csak kiemelek néhány meghatározó jellemzőt, sorozatot.



Említettem a zenés tartalmakat, amelyek egyrészt a különféle beszélgetős műsorokban átkötő elemekként szerepelnek. Persze az igazi zenei karaktert a tematikus zenei órák adják, a korábban jelzett műfajokban.

Kétféle folyamatos magazinműsort közvetítünk – hétköznap 117 perc címmel egy kétórás délutáni magazint és szombatonként egy délelőtti, hasonló terjedelemben. Ezek a kétórás 8–10 perces kis aktuális blokkokból állnak, a délutáni magazinban egy állandó elemmel, a „Hét embere” rovattal, amely egy-egy kiválasztott személyt követ, illetve mutat be az adott héten. A többi műsorelem főként közéleti jelenségek és események: városi élet/városrészi kérdések, várható vagy lezajlott érdekesebb civil rendezvények, környezeti, szociális és kulturális kérdések, sport... Ezek a magazinok állandóságukkal is erős arculati elemei a Civil Rádiónak, elkészítésük naponkénti szerkesztők-műsorvezetők (és így személyesebb fókuszok) váltásával történik.

Jellemzőek – jórészt esténként, de a késő délelőtti órákban is – egész órás, főként portré jellegű műsorok (nem csak egy-egy személy, de szervezet portréját is értem ezen); egy-egy izgalmas közösségi vagy éppen szakpolitikai kérdés alaposabb – többnyire szakértőkkel vagy érintett civilekkel – történő bemutatása, körüljárása, megértésének kísérlete. Példákként a Kapocs Ifjúságsegítő Magazin, a Foggal és örömmel című állatvédelemmel foglalkozó műsorok, vagy a Demokrácia MOST! sorozata, a nőpolitika – főleg annak történeti kérdéseit taglaló sorozat; de az Őrkutyák Civilben heti adásait is ide sorolom, ami a legklasszikusabb watchdog műsorunk. Hasonló – de jelentősebben már ismeretterjesztő célzatú is – az Orient Express, a távolkeleti világ kultúrájával, politikájával, életmódjával foglalkozik kiemelkedően érdekes színvonalon. De különféle életmód kérdésekkel, könyvekkel-kultúrával vagy például egy olvasókör életével is foglalkoznak állandó műsoraink.

Tudunk-e még 25 évesen változtatni, megújulni?

Nyilván nem részletkérdésekről, de a markánsabb innovációs lehetőségekről, tervekről még néhány gondolat.

Bizonyossá vált számunkra, hogy a mai világban nagyon vékony felületet jelent egy rádióknak az éterben az adások kizárólagos sugárással történő jelenléte. Bár a közösségi rádióknak nem a nagyon széles hallgatottság megteremtése a fő céljuk, hanem a megszólalás esélyének a növelése, hogy hangot adjanak a hangtalanoknak, de mégsem kerülhetjük ki az *új kommunikációs felületeknek a bekapcsolását, használatát*. Az internet, a rádióhallgatási szokások átalakulásának figyelembevételével, a megváltozott vizuális világ kalkulálása kihagyhatatlan, ha ennek az eredetileg pusztán sugárzott rádiós programnak a fennmaradásáról, jelenlétének erősítéséről gondolkodunk. Ez pedig nem csak a folyamatos adás hallgatásának weboldalon való elérhetőségét jelenti (nyilván azt is, hiszen a hozzáférhetőség már ezzel is kitágul térben és időben is), de a Civil Rádió egy önálló komplex platformként történő megteremtéséért folytatott küzdelmét is (lásd www.civilradio.hu). Ami rövid, összefoglaló írásos anyagokat, fotókat, vagy éppen kis mozgóképeket, és persze hangzó anyagokat együttesen tartalmaz.

A mai rádiós szokások már egyre ritkábban épülnek az egyidejű hallgatásra, főként a fiatalabbak – de talán fokozatosan más korosztályok is – az utólagos letöltésre alkalmas médiaszolgáltatásokat kedvelik, amelyeket akkor használ a hallgató, amikor az neki kényelmes.

Ez a *podcast rendszer*. Annak a megteremtése, hogy az elkészült és sugárzott műsorok-műsorrészek jelentős részét, akár külön tematikai csatornába rendezzük, ezek népszerűsítése és szervezett elérésének biztosítása – egyebek között – a jelenlegi erőfeszítések céljai.

De ugyanígy a social média ismert csatornáinak tervszerű felhasználása: a Facebook, a YouTube csatornák használata és hasonló megoldások beillesztése a műsortovábbító munkánkba.

Külön fontos szólni a rádió *működtetésének finanszírozásában történő kényszerű változtatásokról*. Egyre kiszolgáltatottabb az a szervezet – így a Civil Rádiózásért Alapítvány is –, amelyik kizárólag a pályázati források esetlegességének van kitéve. Bár nem a fő profilunk, de úgy látjuk, a *közszolgálati jelleg hazai kiüresedése* kapcsán ezen a területen nagy úr, betöltetlen szerepek keletkeztek. Mind erőteljesebben törekszünk arra, hogy ebbe a vákuumba részben behelyezzük a saját programunkat. Értelmezésünk szerint nem teljesen egyezik meg a közösségi média és a közszolgálatosság, de jelentős átfedés, közös felületek, tehát összeegyeztethető jellemzők vannak e két szféra között. Ezért készültünk korábban, de készülünk most még tudatosabban, hogy találjunk ezen a területen önmagunkhoz (a misszióinkhoz) illő arányos szerepet. Ez a tevékenység reményeink szerint részben új forrásokat is kínálhat.

Ugyancsak fontos, az eddigiekhez képest nagyobb figyelmet érdemlő területté válik a *közösségi finanszírozás* – ami az egész hazai nonprofit szektornak új kihívásokat jelent. Az ilyen forrásteremtő kampányok, az adománygyűjtés új módszerei megváltozott magatartást kívánnak a szervezettől, az önkéntes csapattól, de a rádió egészétől is. Mindezekkel együtt, a közösségi fenntartáshoz kikerülhetetlen állandó támogatók keresése, a rádió egy folyamatosan jelenlévő támogatói körének megszervezése.

Valójában most arra készülünk, hogy megpróbáljuk a Civil Rádiózásért Alapítványnak és magának a rádiónak a működését „folyamatos kampány üzemmódba” átalakítani, „átszerelni”. Mi egyébként is sokat kampányolunk egyedi alkalmakként – hol pénzért, valamilyen beruházás feltételeinek a megszerzéséért, hol önkéntesek jelentkezéséért, kereséséért, bevonásáért, vagy éppen az 1%-os támogatásokért.

Ezeket nem lehet eredményesen egyedi levelezésekkel, egy-egy kis próbálkozással megvalósítani. A célunk, hogy meghatározott ideig összefüggő, egymásra épülő lépések sorozatát tervezzük és szervezzük meg. Azaz legalább két-három hétig vagy akár egymásfél hónapig, amikor egyszerre sok társunk ezt fontosnak tartja, és különféle lépésekkel, kezdeményezésekkel állandóan dinamizáljuk a saját közösségünket meg a környezetünket.

Ha ez megvalósul, az *állandó mozgósítást* jelenthet: önmagunkét, de főként a hallgatóinkét és a lehetséges támogatókét is egyszerre.

Ehhez a kommunikációt is meg kell tervezni és azt jól megvalósítani. A kampányszerűség azt is hozhatja, hogy a Civil Rádió neve forog a közbeszédben, a közvéleményben. A kampányolás így tehát egyszerre az éterben és a hétköznapi világban való jelenlétünket is erősíti, ami egy jól képviselhető új civil szerep.

Összefoglalásul, egy hosszú időt megélő, folyamatos aktivitást igénylő, önkéntességre épülő szervezet: a Civil Rádiózásért Alapítvány történetét igyekeztem bemutatni. A közösségi cselekvésekhez elengedhetetlen helyi nyilvánosság jelentőségét vázoltam fel.

A bekapcsolódás és részvétel kereteit megteremtő sajátos „műfaj”: a szabad – közösségi rádiózás hazai megszületésétől elindulva, a hazai (főként persze fővárosi) nonprofit szervezeteknek és civil társadalmi kezdeményezéseknek, ügyeknek területet kínáló Civil Rádiónak a megalapításáról, felépítéséről, sajátos küzdelmeiről tudósítottam.

„Minden egyes közösségi rádió hangját meghatározzák a hallgatói. A legfontosabb a különbözőségek megtalálása. A közösségi rádió olyan eszköz, olyan híd, olyan lépés a másik felé, aminek nem az a célja, hogy általa a másikat a magunk képére formáljuk, hanem hogy elfogadjuk olyannak, amilyen. ... *Nem az a legszebb definíció, hogy az embereket ráébresztjük arra a nagyságra, amit birtokolnak?*”⁹

Irodalom

- A közösségi rádiók szervezete (ARC), Kanada. (2004): *Parola*, (1), 8.
- AKTI (2008): *A közösségi média helyzete az Európai Unióban*. AKTI dokumentumok. Budapest.
- Arató András (1990): Forradalom, civil társadalom és demokrácia Kelet-Európában. *Mozgó Világ*, (8.), 11–22.
- Delaspre, Pierre (é.n.): *Kommunikáció – fogyasztás vagy emancipáció. Kézirat*.
- Gosztonyi Gergely (2007): *Kisközösségi rádiók Magyarországon*. Budapest: Civil Rádiózásért Alapítvány.
- Gosztonyi Gergely (2011): A közösségi médiaszolgáltatók a hatályos magyar jogi szabályozásban. *Médiakutató*, Tél. 37–48.
- Gosztonyi Gergely (2014): *Alternatív (?) média. A közösségi média jogi szabályozásának vetületei*. Budapest: ELTE Eöt-vös Kiadó.
- Hargitai Henrik (szerk.) (2004): *Kisközösségi rádiósok kézikönyve – a rádiózás elmélete és gyakorlata*. Budapest: Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete.

- Közösségi Rádiók Európai Szövetsége (1992): Közösségi rádiós karta. In: Péterfi Ferenc (szerk.): *A közösségi rádiózásról*. Parola füzet. 45–48. Budapest:Közösségfejlesztők Egyesülete.
- ORTT (2006): *ORTT Előterjesztés – A kisközösségi rádiózás Magyarországon*. Készítette: Császár Miklós.
- Péterfi Anna–Péterfi Ferenc (2009): *Hogy rátaláljunk a helyi közösség hangjára*. AKTI füzetek 39. Budapest.
- Péterfi Ferenc (1987): *Nyilvánosság – öntevékenység – animáció*. Budapest:OKK.
- Péterfi Ferenc (szerk.) (1992): *A közösségi rádiózásról*. Parola füzetek. Budapest:Közösségfejlesztők Egyesülete.
- Péterfi Ferenc (1993): Amerikai rádiósvendégek – Közösségi rádió az Appalache-hegységben. *Parola*, (4.), 10.
- Péterfi Ferenc (2008): A nyilvánosság, a civil társadalom életető kerete. *pH érték – a proHáló időszaki kiadványa*, április, 14–15. https://www.prohalo.hu/sites/prohalo.hu/files/ph_0801_0.pdf
- Varga A. Tamás–Vercseg Ilona (1998): *Közösségfejlesztés*. Budapest:Magyar Művelődési Intézet.

Jegyzetek

- 1 „A közösségi média segít a média pluralizmus és sokszínűség megerősítésében. Műsorait nem szakmabeliek állítják össze, így azok másfajta megközelítést kínálnak az adott közösség számára fontos dolgok bemutatásában – ebből következően jelentős szerepet töltenek be a modernkori társadalom részvételi demokráciájában.” (AKTI 2008:9)
- 2 Az itt használt tipológia főként a földi sugárzással közvetített médiumokra érvényes, hiszen ezt a más jeltovábbítással – műholdas, kábeles, internetes – megvalósuló műsortovábbítás mára már újabb típusokkal egészítette ki.
- 3 Az előző bekezdés erősen épít Péterfi Anna–Péterfi Ferenc által jegyzett: *Hogy rátaláljunk a helyi közösség hangjára* (2009) című írásra.
- 4 Az alapítók: Közösségfejlesztők Egyesülete, Lágymányosi Közösségi Ház, Nyitott Képzések Egyesülete, Szociális Munkások Magyarországi Egyesülete.
- 5 <http://szabadradiok.hu/hu>
- 6 <https://kronika.civilradio.hu/kiskate/>
- 7 *A közvetítő szerepről*: „Eredetileg a latin »medius«-on keresztül a görög μέσος (mésos) szóból származik, és a szótári első jelentések alapján egy olyan entitást jelöl, amelyek középen vagy más dolgok között helyezkedik el, tehát egy közbülső test vagy mennyiség.” (Wikipédia) Nagy kérdés a közvetítők transzformáló, szelektáló tevékenysége. Ez a közvetítők hatalma...
A tények és elfogultságok viszonyáról: Mindannyian elfogultságokkal létezőnk. Amiket igyekszünk – jó esetben – kordában tartani. Kicsit eltávolítani magunktól, hogy kvázi tényszerűbbek lehessünk. Ez a közvetítés nagy felelőssége. Ha a tények csak ürügyek arra, hogy azokból mindenféle mutációkat csináljunk, akkor sérül, beteg a tények közvetítése. Az nem indok, hogy más médiumok is hazudnak, elfogultak, torzítanak.
Aki az elfogultságoknak túl erősen a rabja és csak arra használja a rádiót, hogy azokat (a végletes elfogultságait) kiélje, az valójában a professzionalitásból, a mesterség erényéből építi le a tevékenységét (valójában semmi köze a szakszerűséghez, professzionalizmushoz). És – esetünkben – veszélybe viheti például a Civil Rádiót is. A saját függőségétől nem tudván szabadulni, veszélyezteti a mi valódi függetlenségünket is.
Nem a beteg elfogultságok öngyógyítására, kiélésére szerveződünk. Lehet ilyen (tehát a függésig elkeseredett, elfogult) valaki – ezzel magánemberként lehetünk szolidárisak is, de ha józan a környezete, ha vannak barátai, azok ilyenkor fékezik és távol tartják az ilyen munkától.
Valójában a mai „profik” többnyire éppen azért nem profik, hanem gyakran paccerek, mert nem tudnak függetlenül – a saját függéseiktől (önös érdekeiktől!) eltávolodva – dolgozni. A hatalmat akarják elvenni, szétmorzsolni, átvenni, megszerezni. De semmiképpen nem a tényeket bemutatni, közvetíteni. Mikor ilyenekké válnak: ők zilálják szét a szakmaiságot, inentől nem szakemberek, hanem sérültek. Segítségre szorulnak – de ez a jelenség ezektől a soroktól távolabbra vezet. És ez az egyik fő oka, hogy alig vannak egészséges és valóban profi szakemberek a hazai médiában. Persze a civil rádiók sem azok (márhogy nem vérprofik), de nem ezek miatt. Féltre tehát a profi mítoszával! (*Fentiek a szerző megjegyzései*.)
- 8 A politika, a politikuskok a hatalom megszerzésére/megtartására fókuszálnak, ennek érdekében az ellenfeleiknek a legyőzésére. A civil társadalom nem a hatalmat akarja megszerezni. Célja annak a befolyásolása, kontrollálása. A társadalmi interakció szférája, a nyilvánosságból és a különféle szabad társulásokból áll (Arató András [1990] után szabadon).
- 9 A közösségi rádiók szervezete (2004:8).